

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.07.2003, sp. zn. 25 Cdo 1934/2001, ECLI:CZ:NS:2003:25.CDO.1934.2001.1

Číslo: 78/2004

Právní věta: Je-li žalobou uplatněn nárok na peněžité plnění, vycházející ze skutkového tvrzení, že na základě smlouvy o nájmu žalovaný užíval nebytové prostory a neposkytl za to žalobci smluvené protiplnění (nájemné), avšak podle názoru soudu je nájemní smlouva neplatná a jiný důvod užívání není tvrzen, není změnou skutkového stavu vymezeného v žalobě, posoudí-li soud nárok žalobce na zaplacení požadované částky podle hmotněprávních norem upravujících nárok na vydání plnění z bezdůvodného obohacení.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.07.2003

Spisová značka: 25 Cdo 1934/2001

Číslo rozhodnutí: 78

Číslo sešitu: 9-10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Řízení před soudem

Předpisy: § 153 předpisu č. 99/1963Sb.
§ 451 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v Liberci rozsudkem ze dne 26. 5. 2000 uložil žalované povinnost zaplatit žalobcům částku 61 290 Kč s příslušenstvím a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vycházel ze zjištění, že žalobci se žalovanou uzavřeli smlouvu o pronájmu nebytových prostor v domě v L., Ž. ul. 245, který je ve vlastnictví žalobců, na dobu určitou od 8. 5. 1995 do 30. 6. 2000. Za pronajímatele smlouvu podepsal pouze první žalobce za přítomnosti a souhlasu druhé žalobkyně. S ohledem na ustanovení § 145 obč. zák. dospěl soud k závěru, že smlouva byla uzavřena platně. Nájemní vztah zanikl dnem 14. 7. 1998 a k tomuto dni zůstal nedoplatek na nájemném ve výši 61 290 Kč. Žalovaná výši nedoplatku nezpochybňovala, do výše této částky však namítla započtení z důvodu zhodnocení nebytových prostor. Soud její projev posoudil jako obranu proti žalobě (§ 98 o. s. ř.), a protože zjistil, že tento nárok je předmětem řízení vedeného u Okresního soudu v Liberci, dále se jím pro překážku věci zahájené nezabýval a ve věci rozhodl tak, že žalované uložil povinnost žalobcům žalovanou částku zaplatit.

K odvolání žalované K r a j s k ý s o u d v Ústí nad Labem rozsudkem ze dne 7. 12. 2000 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu na zaplacení částky 61 290 Kč zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Odvolací soud řízení dále doplnil a zjistil, že nájemní smlouva, která není

datovaná, byla uzavřena nejpozději do 30. 5. 1995 a že Magistrát města L. ve smyslu ustanovení § 3 odst. 3 zákona č. 116/1990 Sb. vydal souhlas s pronájmem předmětných nebytových prostor ve prospěch žalované až dne 10. 1. 1996. Protože smlouva o nájmu nebytových prostor byla uzavřena bez předchozího souhlasu obce a protože žalobci neprokázali, že by žádost o předchozí souhlas s pronájmem nebytových prostor podali v takovém předstihu, aby před uzavřením smlouvy nastala fikce udělení tohoto souhlasu, je nájemní smlouva absolutně neplatná. Pokud se žalobci domáhají nájemného jakožto plnění z této smlouvy, dospěl odvolací soud k závěru, že jim nelze přiznat plnění z titulu bezdůvodného obohacení, neboť předmět řízení vymezuje žalobce nejen žalobním petitum, ale i určením rozhodných skutečností, a takto vymezený předmět řízení není soud v důsledku dispoziční zásady oprávněn měnit. Jestliže žalobci v žalobě tvrdili, že požadují plnění z uzavřené smlouvy o nájmu, a v průběhu řízení žalobu nezměnili a nově netvrdili skutečnosti, týkající se užívání nemovitosti žalovanou bez právního důvodu, nemohl se soud bezdůvodným obohacením žalované zabývat, neboť to nebylo předmětem řízení.

Proti tomuto rozsudku podali žalobci dovolání z důvodu nesprávného právního posouzení věci. Namítají, že již u soudu prvního stupně uváděli, že pokud bude smlouva shledána neplatnou, jedná se u žalované o bezdůvodné obohacení a žalobě lze vyhovět na základě posouzení zjištěného skutkového stavu i podle jiných ustanovení právních předpisů než těch, kterých se žalobci dovolávají, protože právní kvalifikace nároku žalobci není pro soud závazná. Pouhá změna v právní kvalifikaci, stejně jako doplnění žaloby o tvrzení skutečností odůvodňujících uplatněný nárok také z hledisek uvedených v jiném ustanovení zákona, není změnou žaloby a na základě skutkových okolností v řízení již zjištěných bylo možné, aby soud rozhodl o bezdůvodném obohacení žalované. Poukazyvali na rozhodnutí jiných soudů v obdobných věcech, publikovaných v časopisech (Soudní rozhledy 3/1999, str. 83, Soudní judikatura ročník 1998, č. 142, Právní rozhledy 11/1996, str. 527), a dále na to, že žalovaná výši žalované částky nezpochybnila a sama ji navrhla k započtení. Navrhli, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Podle ustanovení části dvanácté, hlavy I, bodu 17. zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu, vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona (1. 1. 2001) nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů, projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2000).

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno včas, účastníkem řízení, zastoupeným advokátem ve smyslu § 241 odst. 1 o. s. ř., přezkoumal rozsudek odvolacího soudu podle § 242 odst. 3 o. s. ř. a dospěl k závěru, že dovolání, které je přípustné podle § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř., je opodstatněné. Proto zrušil rozhodnutí soudu druhého stupně a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Vady uvedené v § 237 odst. 1 o. s. ř. (§ 241 odst. 3 písm. a/ o. s. ř.) nejsou v dovolání namítány a ani z obsahu spisu nevyplývají. Dovolací soud dále přezkoumal rozsudek odvolacího soudu v rozsahu uplatněných dovolacích důvodů.

Nesprávné právní posouzení věci, které dovolatelé uplatňují jako důvod dovolání, může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

Rozhodnutí odvolacího soudu vychází ze závěru, že jestliže žalobci požadují přiznání plnění ze smlouvy, která je absolutně neplatná, soud jim nemůže přiznat plnění z důvodu bezdůvodného

obohacení, jelikož by tak změnil předmět řízení vymezený v žalobě a tím překročil dispoziční zásadu řízení. Tento právní názor je chybný a neodpovídá zásadám rozhodování ve sporném řízení.

Odvolací soud vycházel sice správně z toho, že sporné řízení je ovládáno dispoziční zásadou, podle níž platí, že soud je vázán žalobou (dispoziční zásada se neuplatní pouze ve věcech vyjmenovaných v ustanovení § 153 odst. 2 o. s. ř.), tedy tím, jak žalobce vymezení předmět řízení; nárok uplatněný žalobou je vymezen vylíčením rozhodujících skutkových okolností a žalobním návrhem (petitem). Právní kvalifikace nároku, i když je v žalobě uvedena, není pro soud závazná a soud je při rozhodování vázán zjištěným skutkovým stavem, ne však tím, jak účastník řízení skutkový stav právně posuzuje.

Odvolací soud však v rozporu se shora uvedeným dovedl, že bez změny žaloby nelze se nárokem žalobců zabývat. Už z toho důvodu, že otázka absolutní neplatnosti smlouvy je otázkou právní a nikoliv skutkovou, nemohlo v dané věci právní posouzení smlouvy jako neplatné znamenat změnu skutkového stavu vymezeného žalobou. Nešlo tedy o změnu žaloby, nýbrž pouze o jiný než žalobci uvedený právní důvod požadovaného plnění, jímž – jak již bylo uvedeno – soud není vázán. Kromě toho je třeba poukázat na dosavadní judikaturu, a to nejen zmiňovanou v dovolání, která jednoznačně dovozuje, že pokud soud rozhoduje o nároku na plnění na základě skutkových zjištění, umožňujících podřadit uplatněný nárok po právní stránce pod jinou hmotněprávní normu, než jak ji uvádí žalobce, je povinností soudu podle příslušných ustanovení věc posoudit a o nároku rozhodnout, a to bez ohledu na to, jaký právní důvod požadovaného plnění uvádí žalobce. Jestliže na základě zjištěného skutkového stavu lze žalobci přiznat plnění, kterého se domáhá, byť z jiného právního důvodu, než jak žalobce svůj nárok po právní stránce kvalifikoval, soud nemůže žalobu zamítnout, nýbrž musí žalobci plnění přiznat. Překročením návrhu a porušením dispoziční zásady řízení by bylo pouze přiznání jiného plnění, než které žalobce v žalobním petitu požadoval, nebo přiznání plnění na základě jiného skutkového stavu, než který byl tvrzen v žalobě a byl předmětem dokazování v soudním řízení.

V daném případě byl žalobou uplatněn nárok na peněžité plnění, vycházející ze skutkového tvrzení, že na základě smlouvy o nájmu nebytových prostor žalovaná užívala nebytové prostory, avšak žalobci za to od ní neobdrželi smlouvené protiplnění (nájemné). Jestliže je podle názoru soudu nájemní smlouva neplatná a jiný důvod užívání není tvrzen, není změnou skutkového stavu vymezeného v žalobě, posoudí-li soud nárok žalobců na zaplacení požadované částky podle hmotněprávních norem upravujících nárok na vydání plnění z bezdůvodného obohacení.

Z uvedeného vyplývá, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení (§ 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř.).

Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, o. s. ř.) a věc vrátil Krajskému soudu v Ústí nad Labem k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta první, o. s. ř.).

V dalším řízení bude třeba se zabývat důvodností žaloby z hlediska bezdůvodného obohacení a pokud je žaloba důvodná, bude třeba se zabývat i otázkou zániku pohledávky žalobců započtením vzájemné pohledávky žalované.

Z hlediska hmotného práva je započtení jedním ze způsobů zániku závazku (srov. § 580 obč. zák.). Vzájemné pohledávky věřitele a dlužníka, jejichž plnění je stejného druhu, zaniknou započtením, pokud se vzájemně kryjí, jestliže některý z účastníků učinil vůči druhému projev směřující k započtení. Zánik nastává okamžikem, kdy se pohledávky setkaly. Zánik pohledávky započtením má obdobné důsledky jako zánik dluhu splněním.

Jestliže žalovaná nezpochybňuje pohledávku žalobců, která je předmětem tohoto řízení, a proti ní uplatňuje k započtení svoji pohledávku ve stejné výši, je zřejmé, že jde pouze o procesní obranu žalované, a nikoliv o vzájemný návrh (srov. § 98 o. s. ř.), jak ostatně správně dovodil soud prvního stupně. Avšak i pokud by pohledávka žalované, namítnutá k započtení proti pohledávce uplatněné žalobou v tomto řízení, byla již předmětem jiného soudního řízení, nelze uzavřít, že by projednání této námitky bránila překážka věci zahájené (litispendence - § 83 o. s. ř.).

Je totiž třeba vycházet z toho, že pouze vzájemný návrh má procesní důsledky stejné jako návrh na zahájení řízení; lze jej vyloučit k samostatnému řízení podle ustanovení § 97 o. s. ř. anebo řízení o vzájemném návrhu zastavit s ohledem na překážku litispendence podle ustanovení § 83 o. s. ř. Pokud se však o vzájemný návrh nejedná, má uplatnění pohledávky k započtení povahu pouze procesní obrany proti žalobě, obdobně např. námitce zaplacení dluhu, která nemá povahu návrhu na zahájení řízení a s níž se tedy nemohou pojít následky spojené se zahájením řízení. Proto v případě obrany proti žalobě nelze aplikovat § 83 o. s. ř., týkající se překážky litispendence. V tomto směru lze odkázat na rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 21, ročník 1999.